

Kruno Prijatelj

DOPUNE KATALOGU SPLITSKIH SLIKA SREDINE PROŠLOG STOLJEĆA

PORTRET GRADONAČELNIKA LEONARDA DUDANA

U vlasništvu mr Antuna Celio - Cege u Zagrebu nalazi se portret splitskog gradonačelnika dra Leonarda Dudana (1799—1864). Dudan je prikazan kao debeljkast čovjek pedesetih godina, živahna pogleda, bez brade i brkova, kose počesljane preko čela, u tamnom redengotu nad bijelom košuljom s tvrdim okovratnikom i crnom leptir-kravatom. U ruci s velikim prstenom portretirani lik drži pismo s adresom:

Al Pittore ed Amico
Dr. Leonardo Dudan
Spalato

Portret je rad prilično nespretne ruke koja zna licu uliti izvjesnu izražajnost, ali kojoj se diletantizam naročito razotkriva iz obrade ruke, a posebno prsta koji podržava pismo. Uprkos nizu nevješto izvedenih pojedinosti ne može se portretu osporiti izvjesna svježina i draž diskretnog naivnog prizvuka. Veličina je slike 50/39 cm.

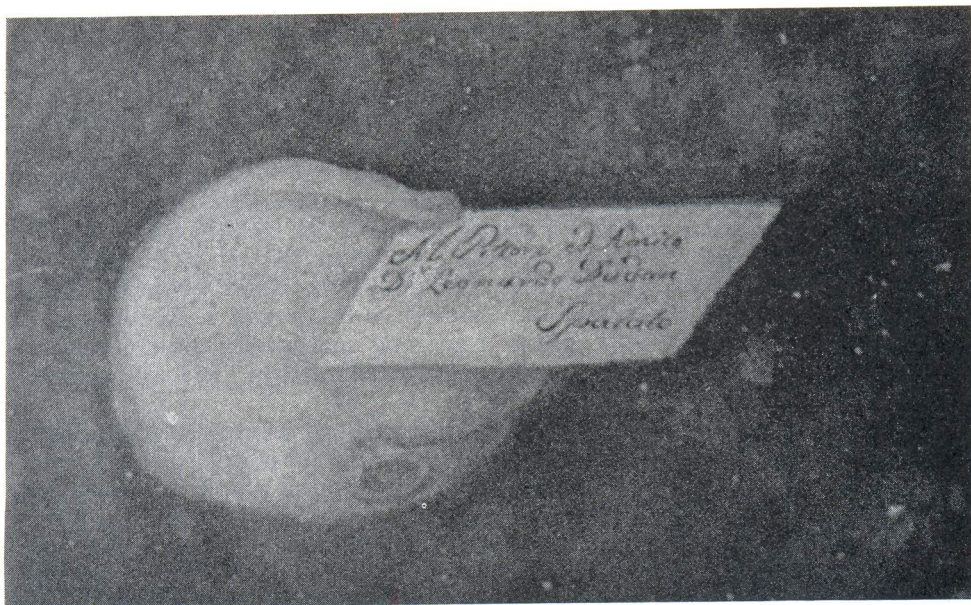
Leonardo Dudan rođen je u Kaštel-Kambelovcu 1799. godine. Njegovu političku aktivnost možemo pratiti naročito između 1830. i 1861. godine. Izraziti pripadnik autonomaškog kruga bio je 1830. prisjednik Općinskog vijeća u Splitu, 1848. voditelj (»gerente«) općinske uprave, a od iste 1848. do 1853. gradonačelnik. Spominje se opet 1858. kao član Općinskog vijeća. 1860. ističe se među protivnicima sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, te u tom smislu podržava 1861. govor narodnog zastupnika dra Galvanija u Dalmatinskom pokrajinskom saboru u Zadru. Umro je 1864. od moždane kapi u kući na Voćnom trgu.¹⁾

Dudan je pisao i pjesme uglavnom prigodnog i satiričkog karaktera. Izdao je više svojih prigodnih poetskih sastavaka naročito u izdanju splitske tiskare Piperata, a nekoliko se njegovih pjesama nalazi u rukopisnim zbirkama »Alcuni pochi componii poetici e contemporanei per la futura biblioteca di Spalato messa su dal prof. Dušan Mangjer, dal prof. Don Gregorio Zarbarini depositati alla Spettabile Čitaonica« (Naučna biblioteka, Split, M 239) i »Raccolta di poesie di Leonardo Dudan« (Arheološki Muzej, Split).

U prvoj je od ovih zbirki napisao 1903. rukopisni predgovor prof. G. Zarbarini slaveći Dudana kao sljedbenika poezije Vincenza Montija i žaleći što se njegovi nasljednici ne brinu za izdavanje njegovih pjesama kao što je slučaj i za omiškog pjesnika kanonika Ivana Franceschija čije su neke pjesme prepisane u istoj zbirci. Na kraju ovoga teksta Zarbarini navodi kako je neke Dudanove pjesme poklonio dubrovačkoj biblioteci.

Među Dudanovim prigodnim pjesmama spomenuo bih one u povodu dolaska u Split prvog splitsko-makarskog biskupa Pavla Klementa Miošića (1830) i u povodu prenosa njegovih smrtnih ostataka (1851), u čast vjenčanja cara Franja Josipa I i Elizabete Bavarske, prilikom posjete saskog kralja Fridriha Augusta Splitu kojom je prigodom izvedena narodna igra »moreška«, povodom otkapanja Zlatnih vratiju Dioklecijanove palače (1857), u slavu gradonačelnika Antonija Bajamontija, osnivača novog kazališta, koje nosi njegovo ime, u čast bana Jelačića, Nikole Tommasea, Josipa Čobarnića (1852), dra Ivana Burattija (1854), Franje Mazzolenija (1856, 1862) itd. Nekoliko je pjesama religioznog karaktera (povodom prenosa slike Gospe od Pojišana 1846. u katedralu, u čast iste slike 1855, povodom proglašenja dogme bezgrešnog začeća 1854, te s pohvalama raznim korizmenim propovjednicima u katedrali), a neke su posvećene vjenčanjima ili smrtima raznih uglednih sugrađana.

Posebnu skupinu tvore Dudanove pjesme satiričnog ili narativnog karaktera i one na venecijanskom dijalektu kao: »El Cavafango arriva a Spalato nell' anno 1832« (koja je pjesma bila zabranjena da se tiska poradi političkih aluzija), »Congedo del Cavafango da Spalato 1847«, »La macchina al vapore«, »La nomina del Capelan«, pa sonet protiv narodnjaka svećenika Matasa iz 1860. i izrazito protuhrvatska pjesma »Reverendi Sacerdoti«

Portret dr Leonarda Dudana (detalj)

*Portret dr L. Dudana; vlasnik:
mr Antun Celio Cega u Za-
grebu*

napisana, s otvorenom mržnjom i cinizmom protiv pristaša narodnjaka. Vješt stihotvorac i prilično dobar poznavalac talijanskog jezika i dalmatinske verzije mletačkog dijalekta, Dudan se kao tipični provincijski pjesnik ne izdiže mnogo nad brojnim piscima prigodnih oda, soneta, epigrama i drugih pjesničkih oblika koje su i u Dalmaciji bile u to doba u modi. Zanimljiv je jedino s kulturno-historijskog gledišta radi evociranja nekih lokalnih događaja toga vremena i karakterističan zbog svoje apsurdne protuhrvatske mržnje koja je bila tipična za čitav intelektualni autonomasški krug u užarenoj atmosferi tih godina kad se u narodnom preporodu budila nacionalna svijest.

Budući da je nama portret Leonarda Dudana primarno zanimljiv sa gledišta povijesti umjetnosti, iznio bih neka zapažanja u vezi s mogućnostima rješenja njegova autorstva.

U splitskoj Nadbiskupskoj palači i u Nadbiskupskom sjemeništu nalazi se skupina od deset portreta koji su sačinjavali jednu cjelinu. To su portreti nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa, Bonifacija Albanija, Stjepana Cosmija, Ivana Krstitelja Laghija, Antuna Kadčića, Pacifika Bize, Nikole Dinarića i Lelija Cippica te biskupa Alojzija Marije Pinija. Taj je niz portreta splitskih nadbiskupa rađen očito po ranijim predlošcima, dok je splitsko-makarski biskup Pini (1844—1865) vrlo vjerojatno slikaru pozirao, a svih je deset rad istog umjetnika koji ih je izveo sredinom prošloga stoljeća.

Komparativna analiza nam na osnovi niza »morellijanskih« detalja (obrada oka, nosa, ustiju, ruku, prstiju, prstenova, kolorit, posebno inkarnata itd.) kao i općeg dojma daje poticaja da ove portrete prelata i portret Leonarda Dudana atribuiramo istoj ruci.

O ovoj skupini portreta splitskih nadbiskupa i biskupa Pinija — kao i o drugoj skupini od osam portreta prelata zaslužnih za splitsko Sjemenište, a danas isto tako porazdijeljenih između Nadbiskupije i Sjemeništa²⁾ — namjeravam pisati posebnu studiju, ali bih već ovom prilikom objelodanjujući Dudanov portret iznio neka zapažanja o mogućem autoru prve skupine slika.

U svojoj radnji o slikaru Ivanu Skvarčini zadarski povjesničar V. Brunelli spominje da se Skvarčina živeći u Splitu bio obratio 1855. godine okružnom poglavaru Burattiju s molbom da mu onemogući konkurenciju napuljskog slikara Raffaella Mele kojeg je splitska biskupska kurija bila preporučila svim crkvama splitsko-makarske biskupije, te u njoj isticao svoju prednost pred njim što se rodio u Dalmaciji. Isti Brunelli citira i pismo makarskog postolara i slikara amatera Franje Cayera, oca povjesničara Petra Kaera, u kojemu ovaj iste 1855. piše Skvarčini neka ne dava važnosti toj biskupovoj okružnici jer je Mele u stvari šarlatan i kartaš. Cayer u tom svom pismu citira i slijedeći pasus biskupske okružnice: »Upozoravamo da nitko ne smije nabavljati nikakvu sliku za crkve ove biskupije niti popravljati stare osim putem našeg ureda koji će se — budući da ima dokaze o vrijednosti i umjerenosti u cijenama Raffaella Mele iz Napulja koji sada boravi u Splitu — jedino njemu obraćati pod svojim nadzorom i kontrolom«. S tim u vezi Cayer spominje još u pismu da se i sam žalio Biskupskom ordinarijatu protiv te odluke pa ironizira navodno Melecvo školovanje na Akademiji sv. Luke u Rimu.³⁾

S obzirom na to što je, kako smo prije iznijeli, isti autor slikao portrete nabrojanih nadbiskupa i biskupa Pinija, te portret načelnika Dudana, te što se spomenuta okružnica iz 1855. protiv koje se bune Skvarčina i Cayer može povezati upravo s tim biskupom, a taj datum odgovara našim slikama, ima prilično osnove pretpostavka da bi sve te slike bile Meleov rad premda ne posjedujemo ni jedno sigurno poznato njegovo djelo koje bi nam služilo kao poredbeni materijal.

Na osnovu teksta na omotnici pisma u Dudanovoj ruci »Al Pittore ed Amico Dr Leonardo Dudan« možemo pretpostaviti da se i Dudan sam bavio slikarstvom iako nisam mogao pronaći za to nikakvu potvrdu. S tim u vezi mogla bi se postaviti i druga hipoteza tj. da bi Dudan sam bio naslikao i svoj portret (koji bi time postao i autoportret) kao i nabrojene biskupske portrete, ali mi se ta pretpostavka čini mnogo manje vjerojatnom to

Portret biskupa Alojzija Marije Pinića; Nadbiskupska palača, Split

više što je teško pretpostaviti da bi autor na vlastitom portretu naslikao sebi upućeno pismo i sebe nazivao prijateljem.

I bez obzira na ove iznesene mogućnosti i ostavljajući pitanje atribucije slike otvorenim, portret Leonarda Dudana ima uprkos ograničenim likovnim kvalitetama svoje određeno značenje u siromašnoj splitskoj por-

tretistici sredine ottocenta u kojoj su jedine istaknutije ličnosti Juraj Pavlović i Ivan Skvarčina u doba svog splitskog boravka. Kako su i prikazani lik i autor slike tipične pojave u okvirima te skromne književne i likovne situacije prije negoli će narodni preporod dati nove impulse kulturnom procvatu, bio sam mišljenja da Dudanov portret predstavlja svojevrsni dokument i da ga zaslužuje objelodaniti i iznijeti ova s njim povezana zanimljiva pitanja.

NEPOZNATI PORTRET JURJA PAVLOVIĆA

Zahvaljujući upozorenju svog bivšeg studenta i kolege prof. Radoslava Tomića, kustosa Muzeja grada Splita, u mogućnosti sam objelodaniti ovaj portret muškarca iz sredine 19. st. Na platnu vel. 53/43 cm je na pozadini tamnozelenkastih tonaliteta prikazan obrijani muškarac šezdesetih godina karakteristične fizionomije koja kao da podsjeća na onu skladatelja Gioacchina Rossinija. Glatko obrijani lik meko modelirana inkarnata ima izrazito lukav pogled i njegovanu sijedu kosu, a odjeven je u crno odijelo i bijelu košulju s tvrdim okovratnikom i bijelom leptir-kravatom. Po izjavi vlasnika slike na njoj bi bio predstavljen jedan član poznate splitske plemičke obitelji Tartaglia.

Na osnovu stilske komparativne analize može se bez ikakve sumnje ova slika atribuirati splitskom slikaru druge i treće četvrtine 19. st. Jurju Pavloviću (1803—1887). Ne želeći ponavljati osnovne karakteristike umjetničkog profila ovog splitskog vlastelina i austrijskog časnika koji se bio posvetio slikarstvu, jer sam to detaljno iznio u monografiji koju sam mu posvetio ističući njegove kvalitete i slabosti i uočavajući u njegovom ranijem opusu najizrazitiju skupinu slika dalmatinskog slikarskog romantizma, želio bih ovom prilikom jedino uporediti ovaj portret s nekoliko drugih njegovih portreta iz početka druge polovice 19. st., da bih potvrdio ovaj atributivni prijedlog.

Najizrazitije analogije ovog portreta s drugim Pavlovićevim slikama mogu se naročito uočiti u portretu zapovjednika splitske Narodne garde iz 1849. god. Antuna Bassa (Split, Muzej grada Splita), a još više u portretima Ivana Antuna Rendića Miočevića (Zagreb, vl. prof. dr. Duje Rendić Miočević), Marina Šperca (Split, vl. obitelj Šperac), te slikarevih nećaka Alberta prikazanog kao osamnaestogodišnjeg mladića i Marina mlađeg Pavlovića (Split, vl. obitelj Pavlović). Svi su ti portreti — osim Bassovog datiranog 1849. god. — nastali najvjerojatnije u šestom desetljeću ottocenta, a njihova uporedba s našom slikom pokazuje tako izrazite analogije bilo u cjelokupnoj koncepciji, bilo u impostaciji lika i obradbi inkarnata, bilo u nizu pojedinosti (poput oka, nosa, usana, košulje itd.) da mi se čini da atribuciju nije potrebno detaljnije obrazložiti. S ovom se datacijom slažu i svi bitni elementi odjeće prikazanog lika.⁴⁾

Pitanje koji bi član te ugledne splitske porodice mogao biti na slici prikazan mora se za sada ostaviti otvorenim s nadom da bi se s vremenom moglo pronaći rješenje.

Juraj Pavlović, Portret člana obitelji Tartaglia; privatno vlasništvo, Split

Dva istaknuta člana te porodice, koji su odigrali značajnu ulogu kao narodnjaci u zbivanjima hrvatskog narodnog preporoda u Splitu, imala su različite crte lica. Mislim na Mihovila Tartagliu, čiji se portret čuva u Muzeju grada Splita (a bio je nedavno u tom istom muzeju izložen na izložbi »Split prije sto godina« u povodu stogodišnjice prelaska splitske općine u narodne ruke 1882. god.), te na njegova sina Petra čija je fotografija objelodanjena u nedavnoj studiji o njemu.⁵⁾

Petar Zečević, Kaštelanke; vlasnik Špiro Rašković u Rimu

U oskudnom katalogu splitskih portreta toga vremena ovaj dosad nepoznati Pavlovićev portret predstavlja zanimljivu dopunu te upotpunjava naše poznavanje ovog istaknutog domaćeg slikara i posebno galerije likova iz istaknutijih splitskih porodica u burnom vremenu preporodnih godina.

NEOBJELODANJENI AKVAREL PETRA ZEČEVIĆA

U više sam navrata pisao o splitskom slikaru Petru Zečeviću (1807—1876). Po zanimanju sudski činovnik Petar je Zečević učio kao mladić slikarstvo kod dubrovačkog klasicističkog slikara Rafa Martinića koji je od 1821. do 1839. živio u Splitu kao »inspektor« tada tek osnovanog Arheološkog muzeja, ali je u slikarskom pogledu ostao u granicama vještoga amatera čiji radovi imaju veće kulturno-historijsko negoli likovno značenje.⁶⁾ U katalogu izložbe »Splitski slikari XIX stoljeća« održanoj 1959, a na kojoj su u Galeriji umjetnina u Splitu prvi put u stvari bili izloženi javnosti njegovi radovi, bio sam ovako pokušao evocirati njegov profil: »Djelo Zečevićevo je, gledano kao cjelina, u prvom redu rad darovitog zapažaoca, etnografa diletanta koji otvorenim očima prolazi kroz zabačene krajeve Dalmacije i bilježi ljepote njenog pejzaža i njenog folklor. Bilo bi ipak nepravedno dati samo kulturno-historijski značaj ovom zaboravljenom splitskom slikaru ferdinandovske i francjofeinske Dalmacije, koji je crtačim blokom lutao od Kijeva do Ribarića, od Dragovića do Poljica crtajući nošnje, slikajući spomenike, evocirajući pejzaž. Ima i za površnog promatraoca u tim crtežima i akvarelima, koji su katkad zaista bez

Petar Zečević, Kaštelanke; Arheološki muzej u Splitu

duha, još nešto. Ima lirike u malom pejzažu Gospina otoka, u zagasitim tonovima drniških akvarela, ima atmosfere u solinskom jesenskom pejzažu s velikim hrastom u prvom planu, pastircicom pred kolibom i olujnim nebom u pozadini, ili u blijedom krajoliku s visokim jablanovima uz mirnu rijeku ima nešto više negoli vještine u prikazu dragovičkog manastira sa kolima natovarenim sijenom i skupinom kaluđera u prvom planu, osjećaja za spomenik u crtežu trogirске katedrale, gdje su monumentalne apside diskretno označene, a zvonik čvrsto crtan. Taj kvalitet, koliko god malen bio, osjeća se mnogo više baš na ovim pejzažima negoli u prikazima narodnih nošnja, gdje diletantska crta izbija mnogo više, a naučna akribija guši spontanost. Možda najviše topline ima mali akvarel sa tamnim magarčićem pred sivkastim razapetim šatorom među stablima, u kojemu imamo fini osjećaj za atmosferu, koji je možda slučajno ali spontano i neposredno izbio na površinu.

Bez dodira s likovnim zbivanjima u Evropi, provincijski skromni činovnik jedne male i periferne sredine s umjetničkim ambicijama, ispunio je i Petar Zečević jedno tiho mjesto u dalmatinskom slikarstvu prošloga stoljeća.⁷⁾

Tome bih davnom tekstu rado dodao za Zečevićovo slikarstvo na diskretni način karakterizaciju »romantično« jer se ne toliko likovnim govorom ali neosporno tematikom, ili, radije bih se danas usudio reći »iknologijom«, uklapa u taj pravac svojom dirljivom evokacijom zavičajnih krajolika, spomenika prošlosti i domovinskog folklor. Na taj se način može logičnije smjestiti njegova pojava u umjetnički ambijent Splita koji

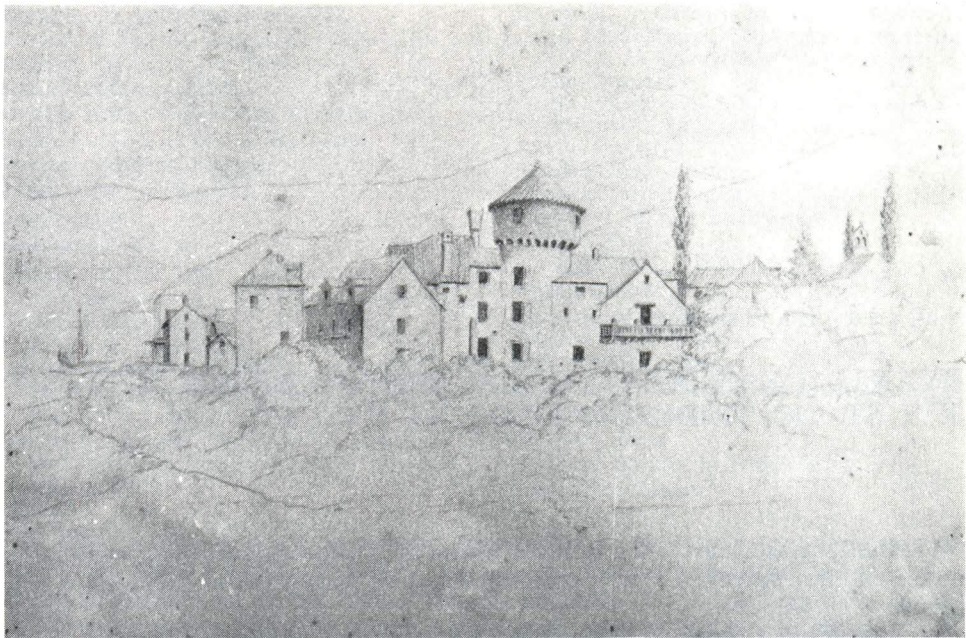
je dalmatinskom romantizmu dao veliku pojavu Luke Botića i nekoliko skromnijih ali zanimljivih predstavnika pera i kista od Marka Kažotića i Julija Solitra do Jurja Pavlovića.

U taj bih okvir smjestio i zanimljivi dosad nepoznati akvarel »Kaštelanke« (»Castella di Traù«) od nedavna u kolekciji g. Špira Raškovića u Rimu, koji mi je ljubazno ustupio fotografiju i podatke. Ovaj akvarel vel. 24,5/38 cm signiran u l. d. u. »Zecevič, fece 1860« prikazuje skupinu od šest kaštelanskih djevojaka u narodnoj nošnji u razgovoru u sjeni krošnje velikog stabla, sakupljenih oko košare s grožđem prekritom šarenom mara-mom dok se s lijeve strane nazire jedrenjak na pučini, s desne okrugla kula Kaštel-Kambelovca okružena kućama, a u pozadini vide konture golog Kozjaka s oblacima nad horizontom.

Prepuštajući to kompetentnim etnografskim stručnjacima neću ovdje ući u analizu nošnja ovih mladih žena, od kojih jedna drži košaricu, druga plete, treća ima lepezu u ruci, a jedna je čak okrenuta leđima i promatra more u daljini zasjevši na krunu bunara. Želim jedino naglasiti ugođaj ove kompozicije tipične za Zečevića ublažujući malo negativni prizvuk u rečenici citirana teksta o njegovim prikazima narodnih nošnja s likovnog gledišta. Uza sve očite crtaće nespretnosti ne može se ovim likovima poreći i u licima i u držanju izvjesna diskretna gracija kao što se ne može osporiti (bez obzira na to što dvije desne djevojke imaju gotovo identične glave) vještina u kompozicionom ritmu i u impostaciji likova u prostoru. Neproporcioniranosti detalja poput barke na moru i siluete renesansnog kaštela kao da su svjesne jer su ti motivi više naznaka lokaliteta, a neke sporedne pojedinosti kao što su košara s voćem i neki detalji odjeće izvedene su za Zečevića rijetkom vještinom.

Za genezu ovog akvarela od neosporne je važnosti da su se sačuvali pripremni crteži u »Albumu« Zečevićevih radova koji se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu kamo je dospio iz ostavštine splitskog gradonačelnika Antonija Bajamontija i u kojem je izlijepljen najveći broj njegovih crteža i akvarela od 1830. do 1875. Na str. 5. r. albuma je crtež »Castellane 1849« na kojem su tri ženska lika koja se pojavljuju na našem akvarelu sa svim pojedinostima oko spomenute košare grožđa, na str. 5. v. crtež pejzaža Kaštel-Kambelovca s kulom i okolnim kućama iz kojega je direktno preuzeta veduta na desnoj strani našega akvarela, a na str. 6. r. desno od crteža sa skupinom Kaštelana i Kaštelanki datiranog također 1849. godine izlijepljen je još jedan manji crtež koji predstavlja još jednu varijantu žene s rupcem na glavi i s košarom u ruci koja se javlja na prvom crtežu s nekim minimalnim inačicama. Ti su crteži očito Zečeviću poslužili za izradu naše akvarelirane kompozicije koja je nastala oko deset godina kasnije kao što nam pokazuje datum uz slikarevu signaturu.

Zečevićev akvarel, koji je dospio do Rima, iz svih iznesenih razloga predstavlja — neovisno o svom neospornom značenju za našu etnografiju od koje očekuje nužnu valorizaciju — dragocjen doprinos profilu ovog zanimljivog i do pred koji decenij gotovo zaboravljenog splitskog umjetnika te pridonosi upoznavanju »metodologije« njegova rada.⁸⁾

Petar Zečević, Kaštel Kambelovac; Arheološki muzej u Splitu

BILJEŠKE

- 1) Za Leonarda Dudana v. G. Novak, *Povijest Splita III*, Split 1965, str. 88, 97, 114, 129, 142, 154, 156, 166, 182, 183, 212, 443. Za datume njegova rođenja i smrti v. *Matrice umrlih župe Stolne crkve u Splitu IX 1858—1864*, str. 163, br. 51 (Historijski arhiv u Splitu).
- 2) U ovoj se drugoj skupini nalaze portreti pape Inocenta XII, kardinala Pietra Ottonija, splitskih nadbiskupa Stjepana Cosmija, Stjepana Cupillija, Pacifika Bizze i Ivana Luke Garanjina, makarskog biskupa Fabjana Blaškovića i splitsko-makarskog biskupa Pavla Klementa Miošića. I u njoj su svi portreti rađeni po ranijim predlošcima osim onoga biskupa Miošića (1830—1837), koji je očito rad autora čitave serije. Kao što ću obrazložiti u najavljenoj studiji, mislim da bi autor te skupine slika mogao biti Juraj Pavlović.
- 3) (Vitaliano Brunelli), *Giovanni Squarcina pittore zaratino (1825—1891)*, estratto da »Il Dalmata«, tip. S. Artale, Zadar 1912, str. 8—11; K. Prijatelj, Ivan Skvarčina, Split 1963, str. 8.
- 4) K. Prijatelj, Juraj Pavlović, Split 1962, str. 11, 16, 18, 12, 17.
- 5) O Mihovilu i Petru Tartaglii v. G. Novak, o. c., str. 182, 274, 286, 328, 329, 338, 432, 455 (za Mihovila), 165, 329, 355, 451 (za Petra); H. Tartaglia, *Uloga Petra pl. Tartaglie u preporodu Splita*, Hrvatski narodni preporod u Splitu 1882, izd. Društvo prijatelja kulturne baštine, Split 1982, str. 31—33.
- 6) K. Prijatelj, *Tri splitska slikara iz XIX stoljeća*, Split 1952; K. Prijatelj, *Splitski slikari XIX stoljeća*, Split 1959. V. i C. Fisković, *Izgdled splitskog Narodnog trga u prošlosti*, Peristil I, Zagreb 1954; C. Fisković, *O zaštiti solinskih spomenika početkom XIX stoljeća*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 1, Zagreb 1975.
- 7) K. Prijatelj, o. c. (1959), str. 15—16.
- 8) Za fotografije 1—3 i 6 zahvaljujem vlasnicima umjetnina; one br. 4, 5, 7 i 8 su rad Živka Bačića, fotografa Regionalnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.